

Rudi Vranckx

Mijn kleine oorlog

Dertig jaar aan het front

Horizon

Voor mijn grootouders en ouders.
Elke generatie kent zijn grote en kleine oorlogen.
Het vraagt een leven om dat te begrijpen.

INHOUD

Inleiding	13
Wat eraan voorafging	13
Dertig jaar oorlogsjournalistiek	15
Dit boek	22
Vorbij de Muur	25
De eerste keer – December 1989	26
Nog een oorlog in Europa – Juni 1999	28
De Golfoorlog	33
Journalistiek of propaganda? – Januari 1991	34
Waar het in deze job echt om draait – Maart 1991	40
Waar is thuis? – Februari 1993	41
De stille oorlog: gruwel in Basra – Januari 2001	42
De oudste oorlog	47
Jeruzalem, navel van de wereld – November 1995	48
Op het juiste moment op de verkeerde plaats – Februari 1996	51
De Tweede Intifada – September 2000	54
Oorlog met woorden – Oktober 2000	57
Wat is er gebeurd in Jenin? – April 2002	58
Beiroet, het gezicht van een oude oorlog – Januari 2003	59
Osama-tv – November 2004	64
Een nieuwe kruistocht – Juli 2006	68
Oorlog en waanzin in Gaza – December 2014	71
Een noodlottige zomernacht – Mei 2017	77
Afrika: genocide, geschiedenis en vluchtelingen	81
De stank van oorlog – November 1990	82
Zo stom – September 1997	83
Mijn ontdekking van Congo – Maart 2009	85
Het hart der duisternis – September 2009	88
Dokter in de Grote Afrikaanse Wereldoorlog – November 2009	89
Journalist of oude prostituee? – Juni 2010	95
Niemandslaan – Juli 2013	96
Muizen en prikkeldraad – September 2013	98
Aangespoeld op de Olympus – Oktober 2013	99

Mannen branden op, vrouwen blijven achter – November 2013	103
De kanarie in de mijn – December 2013	104
‘Regen des doods’ scheidt stammen in Zuid-Soedan – Januari 2014	106
Een onzichtbare muur aan de Middellandse Zee – Juni 2015	110
Sukkelaar of lastpost? – Januari 2018	112
The War On Terror	115
9/11 – 11 september 2001	116
Op weg naar Kaboel. Oorlogsdagboek – Oktober- november 2001	117
De man van Tora Bora – December 2001	130
Op zoek naar geesten – Juli 2005	137
De smaak van verbittering – September 2005	139
Een nieuw soort oorlog, een nieuw soort journalistiek – April 2006	141
Het doel en de middelen – September 2006	148
En toen verloren we de oorlog – Juli 2008	149
Lahore, in de greep van de angst – November 2008	147
Karachi, een stad van gevaar – December 2008	155
Swat, de frontlijn tegen de taliban – Mei 2009	157
Oosten versus Westen – Mei 2009	164
De lijfwacht – Mei 2011	165
De dood van sjeik Osama – Mei 2011	167
De Irakoorlog	175
Kerst – December 2002	176
De as van het kwaad – November 2002	177
Oriënt Express – Januari 2003	178
De wetten van de willekeur – Januari 2003	180
Overlevingsdrang – Januari 2003	180
Het oog van Saddam – Januari 2003	181
Een rechtvaardige oorlog? – Januari 2003	182
Olifantenkind – Februari 2003	183
Bagdad au revoir – Februari 2003	184
Retourtje Bagdad – Maart 2003	185
Koeweit, door de achterdeur – Maart 2003	188
Oorlog te koop – Maart 2003	190

Spiegelpaleis – Maart 2003	195
Huiskameroorlog – Maart 2003	196
De luis in de pels – Maart 2003	198
Machteloos – Maart 2003	202
Bij het leger – Maart 2003	203
Verraden – Maart 2003	203
En nu het front – Maart 2003	205
Dagboek – April 2003	208
We moeten verder – April 2003	212
Terra incognita – April 2003	213
Heldin in Hollywood – April 2003	214
De geur van lijken – April 2003	215
Journalisten in het vizier – April 2003	217
De krent in de pap – April 2003	218
Lynchpartij – April 2003	219
<i>The game is over</i> – April 2003	220
Gewekt door de kalasjnikovs – April 2003	222
Het einde van de geschiedenis – April 2003	223
Altijd opnieuw een ziekenhuis – April 2003	226
Oorlog went snel – April 2003	227
Klein geluk – April 2003	228
Geheugenverlies – Juni 2003	228
De dood van de oorlogsjournalistiek – Juli 2003	229
De tv-oorlog – Juli 2003	231
Gevaar is iets wat anderen overkomt – Augustus 2003	232
Het jaar van gevaarlijk leven – Juli 2004	234
Zo ontstaat een nieuwe oorlog – Juni 2004	235
Een parallel universum – Juli 2004	240
Het lot uitlechen – Juli 2004	242
Hoelang nog? – Juli 2004	248
De emir van Bagdad – Februari 2005	249
De frontlijn van de jihad – Februari 2005	250
In het hol van de leeuw – September 2005	252
Crazy Iraq – Maart 2006	255
Het echte zwarte gat – Maart 2006	256
Mijn verre vrienden – Maart 2006	259

Stad van angst – Juni 2007	264
Oorlog is een gevaarlijke plaats – Juni 2007	267
Het laatste schilderij – December 2010	268
Waar journalisten doodgaan – Augustus 2011	269
Een echt thuis? – Augustus 2011	274
In het land van de vrijheid – November 2011	277
Oorlog is geen stripverhaal – Juni 2013	279
Hier staan we stil – Februari 2018	280
De revolutieroute: studenten, dictators en jihadi's	285
<i>Churaya!</i> Vrijheid! – Februari 2011	289
Leven uit de koffer – Februari 2011	289
Oorlog en opwinding – April 2011	290
Jemen, de shuffle van de revolutie – Mei 2011	292
Libië, opstand in bloed – November 2011	294
Aan de dood ontsnapt – Januari 2012	295
Over land of het paradijs? – Februari 2012	296
Waarheid of verzinzel in Homs – Maart 2012	297
Copycat in Tunesië – April 2012	300
De vloek van Syrië – September 2012	301
Wil je geen martelaar worden? – September 2012	312
De Gierenclub – Oktober 2012	315
Aleppo, stad van mindere mensen – April 2013	316
Het IS-kalifaat in Syrië en Irak	321
Oude demonen – Mei 2014	322
'Niet met mijn hoofd!' – Augustus 2014	323
Spoken – Augustus 2014	324
Syrië en gehaktballen – September 2015	325
Kroniek van het front – September 2015	326
Nieuwjaarsbrief aan de kalief – 1 januari 2016	335
Moreel zwart gat – Maart 2016	336
Als iedereen ' <i>Allahoe akbar</i> ' roept – September 2016	338
<i>Top Gun</i> in de woestijn – Oktober 2016	340
Oude krijgers – November 2016	343
De oorlog onder de grond – November 2016	345
Een blik in de afgrond – December 2016	346
Raqqa door de ogen van Samira – December 2016	349

Omar: wachten op de toekomst – December 2016	350
Saad: niet roken, wel onthoofden – December 2016	351
De moeder van James Foley – Januari 2017	353
IS in het vizier – Februari 2017	357
Een Iraakse Salomé – Maart 2017	359
Mijn jihad – Maart 2017	360
Tijd van hoop – September 2017	363
Van zero tot hero en terug – September 2017	364
In een Syrisch vluchtelingenkamp buiten Deir ez-Zor – September 2017	366
IS-vrouwen op de dool – Februari 2018	366
<i>Vae victis!</i> – Maart 2018	368
Imagine Mosoel – Mei 2018	370
De oorlog thuis	375
Laat duizend cartoons verschijnen – Januari 2015	376
Wanneer hebben extremisten gewonnen? – Januari 2015	377
Het blijft mijn kind – Februari 2015	378
In de greep van de angst – Maart 2015	380
De jihad is thuisgekomen – April 2015	381
Kinderkruistocht – November 2015	382
Land van vrijheden en geweren – December 2015	384
Terreurniveau – 3 Maart 2016	385
Brussel en België: geen toeval – Maart 2016	387
Somber en hoop – Maart 2016	388
Mirakelzomer of fata morgana – Juni 2016	389
De grote chaos en het kwaad – Juli 2016	390
Bonjour. Terrorist nr. 1? – December 2017	391
Voor de zonden van hun vaders – Maart 2018	393
Besluit	399
Voor Moeder	407
Dankwoord	411
Bijlagen	413
Anderhalve eeuw oorlogsjournalistiek	413
Dertig jaar oorlogsjournalistiek: chronologie	421
Literatuurlijst	424
Bronverantwoording	431

Oorlog is een kwaadaardige ziekte, een idiotie, een gevangenis, en de pijn die erdoor veroorzaakt wordt, laat zich niet vertellen, is ook onvoorstelbaar, maar oorlog vormde onze levensomstandigheden en onze geschiedenis, de plaats waar we moesten leven.

– Martha Gellhorn, *Het gezicht van de oorlog* (1959)

INLEIDING

WAT ERAAN VOORAFGING

‘En toen? Heb je mensen doodgeschoten?’ Honderden keren heb ik die vraag gesteld. Maar nooit heb ik het antwoord gekregen. Tien jaar lang zat ik samen met grootvader aan de keukentafel en steeds opnieuw kwamen dezelfde verhalen over de oorlog: hoe ze boter smokkelden en schuilkelders gegraven hebben. Ik kon het gebulder van de bommenwerpers horen alsof ik erbij was, de schokgolf van de luchtverplaatsing en dan werd het altijd even stil. Kleine oom werd weggeslingerd en toen oma hem terugvond, was hij helemaal opgeblazen als een ballon met te veel lucht erin. Soms gingen we naar zijn grafje kijken. Ik heb nooit een foto gezien van kleine oom. De dood bleef iets op grote afstand.

Veel spannender werd het als het over de Duitsers ging, de ‘moffen’ bromde oma altijd. Ze hebben grootvader opgepakt en op de trein naar het kamp gezet, maar hij is eraf kunnen springen. Daarna begon de tijd van het onderduiken bij de boeren. ‘Wat heeft hij dan gedaan?’ Grootvader was bij het verzet, zei oma. Hijzelf zei dan nooit veel. Hij zat bij de Witte Brigade, een verzetsgroep. Voor mij klonk dat als John Wayne en de strijd bij Fort Apache. Ik keek met grootvader trouwens graag naar westerns... en naar het nieuws. Hij vroeg zich af wanneer we de eerste oorlogsfilms over Vietnam zouden zien. Wist ik toen veel dat de verliezers nooit de geschiedenis schrijven. Het was de tijd dat de oorlog in Vietnam helemaal fout begon te lopen. De beelden van *body bags* en de jungle die brandt van de napalm teisterden het televisiejournaal. De foto met het naakte meisje vol brandwonden dat huilend op de loop gaat voor de gruwel.

Heel soms liet grootvader zijn been zien. Als het weer omsloeg, raakte dat opgezwollen tot twee keer de normale omvang. Een oorlogswond vertelde oma, hij was gevallen en onder zijn motorfiets bekneld geraakt. Grootvader was koerier van legerberichten in de eerste oorlogsdagen van 1940. Het mysterieuze verhaal, mijn lievelingsverhaal, was dat van het gevecht om de brug. Het verzet in de strijd tegen de moffen, zo heb ik het althans onthouden. ‘Het verzet, wat deden die?’ ‘Vechten tegen de bezetters!’ ‘Waar?’

Hebben jullie gewonnen?’ ‘We hebben een brug vernield.’ ‘Heb je mensen doodgeschoten?’ En toen werd het stil...

Mijn jaren van inzicht tijdens mijn studententijd werden mede gevormd door de films die de waanzin van Vietnam uitbeeldden. De Verenigde Staten waren oorlogsmoe. Ik herinner het mij als gisteren. Het was 1984 en mijn jaren vol *growing pains* waren getekend door de politieke films uit de jaren zeventig. Vooral de Vietnamfilms spookten door mijn hoofd: *Coming Home*, *The Deer Hunter*, *The Killing Fields* over de genocide in Cambodja. Zo zou ik ook worden, een reporter die de wereld in trekt en willens nillens het onrecht toont. Het zou nog goed gekomen zijn, ware daar niet die ene film die mijn hersens deed smelten: *Apocalypse Now*. Hoeveel keer heb ik die intussen niet gezien? De monoloog van Marlon Brando, half verborgen in de duisternis, is door mijn hoofd blijven spoken: ‘Je hebt niet het recht om me een moordenaar te noemen. Je hebt het recht om me te vermoorden. Dat recht heb je... maar je hebt niet het recht om me te veroordelen. Voor hen die niet weten wat gruwel is, is het onmogelijk om met woorden te beschrijven wat noodzakelijk is. Gruwel heeft een gezicht... en je moet van gruwel een vriend maken. Gruwel en morele terreur zijn je vrienden. Als het niet je vrienden zijn, zijn het vijanden die je moet vrezen. Je ergste vijanden...’ In elke oorlog is er zo wel een kolonel Kurtz. In Oost-Congo, Somalië, Libië, Irak en zeker in de nachtmerrie van de laatste jaren, het IS-kalifaat. Onlangs nog kreeg de gruwel een gezicht toen ik behoedzaam tussen de duizenden lijken van Mosoel rondwaarde.

Halverwege de jaren tachtig bekeken we de wereld nog door een omgekeerde verrekijker. De Koude Oorlog tussen het Sovjetblok en het Westen was een verkleinglas dat alle oorlogen in dat spectrum weerspiegelde. Vietnam-Angola-Cuba-Nicaragua, alle conflicten waren *zero-sum*, wat de ander verzwakte, was goed voor ons. Het verhaal van de Vietnamoorlog werd intussen herschreven door Hollywood. Na *The Deer Hunter* kwam *Rambo*. Vietnamveteranen waren niet langer getormenteerde twijfelaars, maar patriotten die door hun land in de steek waren gelaten. Handelen, niet denken, werd het motto. De spierbundels van Sylvester Stallone kregen alle aandacht, niet zijn hersens.

Ik studeerde intussen geschiedenis en geopolitiek. Ik leerde conflicten te ontleden, te begrijpen wat de mechanismen voor oorlog en vrede waren. Maar ik wilde ook voelen en beleven, van het hart naar het hoofd. Dan

pas kon ik echt historicus worden, een kroniekschrijver van zijn eigen tijd. Halverwege de jaren tachtig reisde ik die droom achterna. Ik dobberde rond op de Mekong met een visser uit Laos. En kijk, gewapend met drie flessen Mekong-whisky, een soort goedkope foezel, heb ik hem kunnen overhalen mij clandestien de Mekong, de grensrivier, over te zetten naar het communistische Laos. Waarom? Ik weet het nog steeds niet. Met de kater kwam ook het besef. Dit leidde nergens toe. Risico's lopen zonder enig doel. Daarna reisde ik verder naar West-Thailand, met de trein naar de brug over de rivier de Kwai. Nog zo'n film die ik samen met mijn grootvader gezien heb. Waarin Britse krijgsgevangenen vernederd werden door Japanse bewakers en tot uitputting toe aan de spoorlijn naar Birma moesten werken. Wat verderop lonkte de grens met Birma. En ja, ik kon het niet laten. Een smokkelaar nam me mee. Ik wilde zo graag de Karen-rebellen zien, en de vluchtelingenkampen. Slachtoffers van het militaire regime. Toen keek de wereld nog niet om naar Myanmar. Olie en grondstoffen, nietwaar? Uiteindelijk ben ik teruggereisd met een woonvlot op de rivier. Nu het allemaal weer bovenkomt, kan ik enkel mijn hoofd schudden. Eenmaal in België wist ik het zeker: ik zou verslag uitbrengen van die wereld. Dat zou mijn leven worden. Ik mocht een stuk schrijven over Birma voor het magazine *Knack*. Tot nu heb ik het uit mijn geheugen verbannen. Zo saai. Het was een doorwrocht intellectueel stuk, correct maar bloedeloos, zonder leven of passie. Terwijl alles toen passie was. Mijn zoektocht was immers het verhaal! Enkele jaren later was ik onderweg met veerboten naar het Midden-Oosten, via het verdeelde Cyprus wilde ik naar Beiroet en dan Israël, toen het verlossende bericht kwam. Geslaagd als journalist bij de publieke omroep. Ik nam mezelf voor: hier kom ik ooit terug, maar dan als professioneel reporter. Ik gaf mezelf twee jaar de tijd om over iets wezenlijks verslag uit te brengen, over gebeurtenissen die op het punt stonden geschiedenis te worden. Anders zou ik stoppen met die job. En toen veranderde niet alleen mijn wereld. Het jaar was 1989.

DETTIG JAAR OORLOGSJOURNALISTIEK

Data zijn geen fetisj voor mij, maar enkel een symbolisch breekpunt in een evolutie. 1989 is ongetwijfeld zo'n historisch moment, het begin van

een stroomversnelling in de geschiedenis. In februari komt een einde aan tien jaar Sovjetinterventie in Afghanistan. Een colonne tanks trekt door de besneeuwde Salangpas naar het noorden. Het regime in Moskou heeft gebloed, meer dan 14.000 dode soldaten. Wat Vietnam was voor de VS, is Afghanistan voor de Sovjet-Unie. Toen stonden we niet echt stil bij de kostprijs. 1,5 miljoen Afghanen kwam om het leven, 5 miljoen vluchtten naar de buurlanden. En wat meer was, het land viel ten prooi aan chaos en de moedjahedien, gewapende militias geïnspireerd door religie en traditionele clanloyaliteit. Tien jaar lang heeft de CIA samen met de Saoedische geheime dienst de extremistische moslimrebellens bewapend. Eén naam zou jaren later terugkeren als een vloek, de vloek van Osama bin Laden. Het jaar was net begonnen en enkele maanden daarna stierf ook de Iraanse leider ayatollah Khomeini en de dagen daarop werd de droom van democratie en vrijheid van Chinese studenten verpletterd door tanks op het Tiananmenplein in Beijing. Ik was amper een halfjaar journalist en de grootste schokgolf moest nog komen. Dat najaar werd het IJzeren Gordijn, dat Europa in tweeën sneed, stukgeknipt. De Muur van Berlijn, het symbool van onze naoorlogse wereld, werd voor ieders verbaasde ogen neergehaald. Toen heb ik geleerd dat je als journalist moet surfen op de golven van de geschiedenis. Het was intens, het was fascinerend, en bovenal, ik mocht ernaartoe. Ik voelde me een bevoorrechte getuige op de eerste rij van de geschiedenis die voor mijn ogen geschreven werd. De revolutie in Roemenië werd het eerste conflict voor een nieuwe generatie Europese oorlogsjournalisten. En al onmiddellijk werd ik geconfronteerd met een dode collega en landgenoot.

It's the end of the world as we know it... Het liedje blijft door mijn hoofd malen. Eigenlijk al meer dan dertig jaar intussen. Saddam Hoessein veroverde Koeweit en het Iraakse leger werd in 1991 door een militaire hightech campagne verdreven. Oorlog als een soort *video game*, zonder lijkzakken met soldaten. Het Westen was militair superieur en werd het ideologische voorbeeld. De Sovjet-Unie hield zelfs op te bestaan. Francis Fukuyama schreef toen ook zijn essay over het einde van de geschiedenis. De definitieve overwinning van een liberale wereldorde. Hoe dwaas! Toch leek het nog even dat de rede kon overwinnen. Het oudste conflict ter wereld werd bezegeld met de vredesakkoorden van Oslo. Toen de oude vijanden Rabin en Arafat elkaar de handen schudde op het bordes van het Witte Huis in september 1993, dacht ook ik even dat vrede slechts een kwestie van

gezond verstand, geduld en tijd was. Ik had als oorlogscorrespondent nog maar net mijn lotsbestemming gevonden en dacht dat het al voorbij was. De politieke moord op Rabin, een nieuwe gewelddadige intifada, enkele Gazaoorlogen en een Libanonoorlog later bewijzen hoe anders het gelopen is. Religie en nationalisme vormen de meest toxische mengeling in deze nieuwe wereld. 'Shalom ve salam' was korte tijd de slogan van de hoop. Nooit echter heb ik het woord 'vrede', *peace*, zo vaak horen misbruiken, telkens werd het holler en zonder enige betekenis. Vrede ontstaat niet op een eindeloze reeks vredesconferenties, maar in het weefsel van de samenleving. En daar wordt de kloof almaar groter, gescheiden door nieuwe muren.

In Europa zal het verdwijnen van de opdeling van de Koude Oorlog oude demonen laten ontwaken. Wie had kunnen voorspellen dat we opnieuw Balkanoorlogen zouden kennen zoals in ex-Joegoslavië. Gruwelijke, maar fascinerende tijden voor een historicus om naar de oorlog te gaan. Want elk vacuüm moet opgevuld worden en dan duiken oude loyaliteiten weer op. Geschiedenis, etnie en religie vormen krachten die ingeslapen leken, maar nooit verdwenen waren. De oude landkaarten duiken weer op, van Sarajevo via Kosovo tot de Krim. Staten vallen uit elkaar. En ook in het Midden-Oosten zijn er volop grote verschuivingen onder het oppervlak. Koerdische officieren vertellen mij bij het avondeten voor de aanval op het IS-kalifaat dat het Verdrag van Lausanne van bijna een eeuw geleden dood is. De opdeling met Turkije, Irak en Syrië ontzegt dit volk van de bergen een land. Het grootste volk zonder land, noemen de Koerden zich. Ze achten hun tijd gekomen. Ook in Irak en Syrië verdampen immers de staten. Wat is trouwens een *would-be* kalifaat van extremistische gekken uit de eenentwintigste eeuw anders dan een spel met een duizend jaar oude geschiedenis, een religieus imperium zonder grenzen?

9/11 heeft een nieuwe extra draai aan het rad van de verandering gegeven. De vloek van Osama. Sinds die dag, 11 september 2001, ben ik in een steeds helser tempo meegesleurd van oorlog naar aanslag. Een eindeloze oorlog in Afghanistan en de Amerikaanse invasie in Irak in de lente van 2003 hebben een nieuw vacuüm gecreëerd, nieuwe chaos. Een leegte die werd opgevuld door religieus extremisme en strijd om de macht. Een decennium vol waanzin. Hoe kun je daar zin aan geven, als oorlogsjournalist én als mens? Soms lijkt het dat oorlog geen herinnering achterlaat, maar enkel leidt tot geheugenverlies, ook bij mij. Oorlogsverslaggeving wordt dan het

kortetermijngeheugen van de geschiedenis. Soms wordt het een vorm van routine, want zelfs oorlogen kunnen nooit meer nieuw zijn. Je probeert de herinneringen vast te houden, te herbeleven. Maar dan blijkt dat ze niets meer betekenen. Andere beelden blijven altijd terugkomen. Zoals dat mas-sagraf vlak voordat het opengelegd werd. Wat ik onthouden heb, is alleen maar die hand die boven de omgewoelde aarde uitstak, als een lichtbruine gummihandschoen, lichtjes flapperend. Zo blijven ook de ogen van die oude vrouw met botkanker in Basra spoken. Het zijn ogen die alles gezien hebben, repressie, misdaad, oorlog. En wat schiet ervan over? Wat moet ik aanvangen met die nog wazige blik van een kind van amper zes maanden? Zouden ze ook dodelijk ziek zijn geworden zonder deze oorlog? Beiden staren me aan, beiden zijn nu zeker dood. Mijn hoofd is een opslagruimte geworden van dit soort beelden. Een zin van de Duitse filosoof Nietzsche droeg ik in die jaren met me mee: 'Wie met monsters vecht, moet oppassen zelf geen monster te worden. En als je lang in een afgrond kijkt, kijkt de afgrond ook bij jou naar binnen.'

Als historicus heb ik intussen ook geleerd dat de geschiedenis voor de overgrote meerderheid van de mensheid niet meer is dan de optelsom van hun levens. Als mens heb ik vooral andere mensen mogen ontmoeten die mij hebben toegelaten in hun leven. Het opmerkelijkste wat ik heb geleerd in al die waanzin, is het besef van de mentale veerkracht, de overlevingsdrang van mensen, vaak tegen beter weten in. Natuurlijk heb ik ook kleine en grote beulen bezig gezien. Mijn gesprekken met IS-deserteurs hebben me meegesleurd naar plekken die ik niet voor mogelijk hield. Dat laat littekens achter. Maar uiteindelijk zijn het de anderen die heel onopvallend het verschil maken. Uit hen put ik kracht. Het is een heel erg slappe koord om op te lopen, maar als journalist moet je het verhaal aanvoelen, beleven als het ware, maar tegelijk ook proberen een zekere afstandelijkheid voor de pijn van anderen te ontwikkelen. Anders kun je niet functioneren. Want oorlog is vooral iets wat zich tussen de oren, in je hoofd afspeelt. Wat ertoe doet, is de angst in je hoofd. Ik heb de gruwel al gezien van autobommen, het bloed, het gehuil, de chaos, maar ze bezorgen me geen angst. Ik probeer slechts één doel voor ogen te houden: te begrijpen. Via het hart naar het hoofd, nog steeds. Na twintig jaar oorlogsjournalistiek en een decennium zonder hoop leek voor mij de tijd gekomen om er een punt achter te zetten. Want waartoe dient het allemaal? Alweer een ander lied zette de toon van

mijn leven. *Hotel California... you can check out, but you can never leave.*

Ik kon niet stoppen en ik wilde het ook niet, want in 2011 begon een derde stroomversnelling in mijn geschiedenis. De Nemesis van het Westen Osama Bin Laden werd in mei opgespoord en gedood door Amerikaanse elitesoldaten, net op het ogenblik dat ik bij zijn vroegere lijfwacht en kompaan op bezoek was in Jemen. Bestaat toeval? Het einde van een tijdperk? Die lente werd overheerst door opstanden in de Arabische wereld. Als in een roes maakte ik de omwentelingen mee in Tunis, via Caïro, Tripoli, Benghazi tot in Aleppo. Altijd op de eerste rij, met de geur van jasmijn in de lucht. Eindelijk leek er hoop te zijn in een wereld die overheerst werd door dictatuur en corruptie. We noemden hen de Facebookgeneratie, jongeren die niet meer van de rest van de wereld konden worden afgesneden. Ze droomden over vrijheid en rechtvaardigheid, net als wij. Die twee weken op het Tahrirplein in Caïro, dag en nacht tussen de studenten en burgers, behoorden tot de meest intense in mijn journalistiek leven, alweer. Beleefde ik daar de dood van de angst in plaats van de angst voor de dood?

Doorbraken in de technologie, transport, energie, communicatie zijn de motor van verandering in de geschiedenis, oorlog is uiteindelijk slechts een bijproduct. Internet, sociale media, nieuwe energiebronnen zullen de wereld onherroepelijk veranderen. 'De oude wereld ligt op sterven, en de nieuwe wereld laat op zich wachten en in de schemerzone ontstaan monsters.' Zo beschreef de linkse revolutionair Antonio Gramsci het al een eeuw geleden. Is er een accuratere beschrijving van wat we de voorbije jaren beleefd hebben? Met elke opstand nemen de repressie en het geweld toe. Na Moebarak volgt Khaddafi in Libië en uiteindelijk de oorlogsmisdadiger Assad in Damascus. Het resultaat zijn honderdduizenden doden en miljoenen vluchtelingen. Ik leer een bittere les: geweld loont, niet idealisme. En in de chaos kiemt geen vrijheid, maar iets duisters. Al Qaida in Irak vervelt tot IS en sticht over de grenzen heen een kalifaat van horror. De sociale media worden een instrument van vergiftiging, niet van bevrijding, ze voeden een internetgeneratie van gewelddadige jihadi's met waanbeelden. In de Arabische wereld en in onze eigen wereld, in Parijs, Londen, Barcelona, Brussel. De oorlog is niet langer ver van ons bed, maar woedt ook in onze steden. Welke plaats is daar nog voor oorlogscorrespondenten?

Tot tweemaal toe kijk ik de dood in de ogen in Syrië. Eén collega is vermoord op enkele meters afstand. Ik hield me er stoer bij: het lot. Nu

ik erbij stilsta: al minstens zeven keer was dat lot me gunstig gezind. Sinds die allereerste dag in het oorlogsgebied in Roemenië, toen collega Danny Huwé stierf, heb ik de tijd gehad om te leren, om ervaring op te doen. Vele anderen niet. De voorbije 25 jaar zijn er bijna tweeduizend journalisten gedood, vooral in die landen vanaf waar ik verslag uitbreng. Dit jaar werden journalisten zelfs vermoord in een tempo van twee per week. Sommige slachtoffers heb ik gekend. Mijn tolk en vriend Jassim is in de straten van Bagdad vermoord met zestig kogels. Tot dan toe waande ik me onkwetsbaar. Dat moet je denken, anders doe je deze job niet. Die illusie ben ik kwijt. Mijn andere tolken uit Irak, Syrië, Gaza, Egypte, Somalië hebben allemaal moeten onderduiken en vluchten. Zij zijn de ware helden, aan hen dank ik mijn leven voor de habbekrats van een paar honderd euro per dag. Hoe groot is mijn verantwoordelijkheid tegenover hen? Het raakt me fysiek en psychisch, meer dan ik zelf wil toegeven, maar opgeven, nee! *Si tous les dégoûtés s'en vont, il n'y a que les dégoûtants qui restent.* Het wordt een journalistiek levensmotto.

Dit decennium is voor mij begonnen vol hoop op de toekomst. Misschien zou ik het nog meemaken, die betere wereld dankzij een jonge, nieuwe generatie. Was dat naïef? Wellicht wel, maar dan ook Obama met zijn 'Yes We Can'. Wie nu nog zijn mond durft open te trekken in de Arabische wereld wordt vermoord door extremisten of gefolterd en daarna vermoord door de oude en nieuwe dictators. Opnieuw met de zegen van Rusland of het Westen, net zoals vroeger. Iedereen kan de landen zelf wel invullen, Syrië, Egypte, Jemen... Intussen lijkt dezelfde wereld meegesleurd te worden in alweer een ander eeuwenoud conflict, de strijd tussen sjia- en soennamuslims. Het lijkt wel een kopie van onze Europese oorlogen tussen katholieken en protestanten van eeuwen geleden. Het is voor sommigen slechts wachten op een grote oorlog met Iran.

Wat me nu nog voortdrijft na al die jaren is de zoektocht naar een moreel kompas. Ik moet denken aan de woorden van Ameen Maalouf, schrijver, christen, Arabier, Libanees en Fransman, met wortels in twee werelden: 'We zijn een nieuwe tijd ingetreden zonder kompas. Mijn bezorgdheid is die van een aanhanger van de verlichting. Een aanhanger die het licht ziet flikkeren, zwakker worden en in sommige landen zelfs ziet doven. Dit is de bezorgdheid van iemand die de vrijheid koestert.' Het is een evolutie die ik steeds meer aanvoel in mijn werk als oorlogscorrespondent. En meer dan

alle persoonlijke angsten maakt dit mij bang. Een journalist mag niet de illusie koesteren dat hij de wereld kan veranderen, maar is wel schatplichtig aan zijn eigen samenleving. Journalistiek is slechts een middel om een doel te bereiken: een rechtvaardige en eerlijke samenleving, zonder geweld of haat. Dat gevaar komt niet alleen van religieuze gekken die de terreur tot bij ons thuis brengen. Maar dat kwaad, dat soms heel banaal lijkt, groeit ook in onze wereld.

De wereldorde zoals we die gekend hebben, ligt aan scherven. Eerst de Muur in 1989, en nu de westerse liberale orde die na de Tweede Wereldoorlog ontstaan is. Met de Brexit, het populisme aan de macht in Hongarije, Polen, Italië en nog enkele andere landen kraakt ook de Europese Unie in haar voegen. Slogans worden tweets, geesten worden vergiftigd, met als enige doel het politieke debat te overheersen. De migratiekwesitie wordt de breuklijn van onze tijd. Elke twee seconden een nieuwe vluchteling. Bijna 78 miljoen nu al wereldwijd. De grote meerderheid blijft overigens in eigen regio, slechts een minieme fractie ervan komt naar Europa. Is men dan echt bekommerd om het lot, of anders gezegd de last van die tienduizenden vluchtelingen en migranten in bootjes? Of is het zoals altijd om de macht te doen, maar macht met welk doel? Waart er dan toch opnieuw een spook door onze wereld? Zijn de schampschoten tegen de mensenrechten echt zo vrijblijvend als sommigen graag voorgeven? ‘Nie wieder’ was het levensmotto van degenen die de vrede in Europa mede vorm hebben gegeven. Zij zijn moegestreden. Een nieuwe generatie, ook politici, die niet het minste besef heeft van wat oorlog betekent, roept nu het hardst. Maar wie de buik van een wild beest voedt met testosterontweets, krijgt het later nooit meer in zijn kooi. Eén zaak leert de geschiedenis ons: populisme, of het nu rechts of links is, eindigt nooit goed. Het zijn simpele remedies voor complexe kwesties.

Heb ik recht van spreken? Dertig jaar oorlogsverslaggeving staan in mijn geheugen gegrift. Ik zie hoe het begint, hoe het groeit en welk beest het wordt. Conflicten brengen het beste én het slechtste boven in mensen. Sommigen verwijzen graag naar de jaren dertig van vorige eeuw. De geschiedenis herhaalt zich echter niet, maar wel het mechanisme van propaganda, uitsluiting en ontmenselijking. Na de angst voor het ‘communisme’ willen sommigen een nieuw verkleinglas in ons denken installeren – dat tegen de islam, tegen de migrant, tegen de ‘ander’. Zij zijn pyromanen van de angst.

‘Elk woord, elk gesprek heeft gevolgen,’ zei de Franse filosoof Sartre, ‘ook het stilzwijgen.’ Voor die keuze staan we. Laat tweets en fakenieuws ons denken niet bepalen. Dat is dé vraag die ik mijn grootvader nog zou willen stellen. Voel je aan wat er gebeurt als je er middenin zit? Hoe doe je dat? Het is makkelijk om achteraf te oordelen, maar kiezen we het juiste pad op het ogenblik zelf? Wat is mijn morele kompas? Of blijven we gewoon zwijgen als kreeften die langzaam levend gekookt worden, niet beseffend wat er gebeurt?

DIT BOEK

Wie mij het plezier doet dit boek te lezen, moet beseffen dat het geen volledig historisch overzicht is. Het is een verzameling teksten geselecteerd uit boeken, artikels, columns en dagboekfragmenten die ik geschreven heb in de afgelopen dertig jaar. In het begin nog aarzelend – ik was tenslotte bezig met het aanleren van dit vak dat oorlogsjournalistiek heet en was minder bezig met de reflectie op de wereld waarin ik rondliep. Af en toe heb ik op basis van mijn aantekeningen en herinnering nog nieuwe teksten geschreven als ik de behoefte daartoe voelde om gaten in het tijdsverloop op te vullen. Sommige conflicten in Cambodja, Myanmar, Korea en ook Somalië, Tsjaad en Niger heb ik niet behandeld, hoewel ik ook daar heb rondgetrokken. Andere, steeds belangrijker wordende oorlogen, zoals die om water of de gevolgen van de klimaatverandering en de bijbehorende vluchtelingenstromen, zijn nog niet of slechts ten dele opgenomen. Die zullen later nog wel aan bod komen. Deze selectie moet vooral een beeld schetsen van mijn dertig jaar als oorlogscorrespondent en van de conflicten die onze wereld het meest bepaald hebben. De meeste aandacht gaat daarbij naar de conflicten in het Midden-Oosten en de oorlog tegen de terreur. Ik heb getracht ze chronologisch te ordenen, telkens tot op de dag van vandaag. Besef evenwel dat veel conflicten tegelijk plaatsvinden en elkaar overlappen, want zo is onze wereld als je er middenin staat, chaotisch en vol tegenstellingen. Indien dit boek iets mag meegeven, is het hopelijk de zoektocht als journalist die ik de voorbije dertig jaar heb afgelegd. Ik ben iedereen die erbij betrokken was ontzettend dankbaar. Oorlogsjournalistiek heeft me een fascinerend bestaan gegeven, maar dit leven is tegelijk ook

hard en obsessief. Geen dag zonder werk of de drang om iets bij te leren, geen vakantie zonder het risico om opgeroepen te worden. Voor deze dertig jaar heb ik een soms zware tol moeten betalen, en ook de mensen die ik graag zie. Ik heb daarbij ongetwijfeld fouten gemaakt, die ik niet ongedaan kan maken. Maar dit leven als oorlogscorrespondent, ik had het dertig jaar geleden, bij mijn grootvader aan tafel, niet durven dromen. En voor wie zich geroepen voelt: de nieuwe tijd heeft meer dan ooit behoefte aan gedegen kroniekschrijvers met een sterk hoofd en het hart op de juiste plaats.

Dan rest me nog maar één verwijzing, die naar mijn voorgangster en bron van inspiratie. Zo mag ik haar eindelijk noemen, het is een vrouwelijke oorlogscorrespondente. Waar haar kroniek stopte, ben ik begonnen. Het is een traditie die ik koester. 'Oorlog is een kwaadaardige ziekte, een idiotie, een gevangenis, en de pijn die erdoor veroorzaakt wordt, laat zich niet vertellen, is ook onvoorstelbaar, maar oorlog vormde onze levensomstandigheden en onze geschiedenis, de plaats waar we moesten leven.' Dit zijn de woorden van Martha Gellhorn, een collega uit de vorige eeuw, schrijfster over talloze oorlogen, decennialang, van de Spaanse Burgeroorlog tot Vietnam. Die woorden hebben voor mij nog niets aan kracht verloren. Als nieuws beheerst wordt door het buitengewone, dan is oorlogsverslaggeving voor mij steeds meer het beschrijven van gewone levens in buitengewone omstandigheden. Ze ging op zoek naar 'het gezicht van de oorlog'. Als ik nu terugblik, begrijp ik dat dit gevoel ook mij jarenlang heeft voortgedreven.

VOORBIJ DE MUUR

Na de Tweede Wereldoorlog bleef de wereld bijna een halve eeuw lang in de ban van de Koude Oorlog tussen het kapitalistische Westen, onder leiding van de Verenigde Staten, en het communistische Oostblok, onder invloed van de Sovjet-Unie. Het bekendste symbool van die ideologische en militaire spanningen was de Berlijnse Muur. Samen met de val van de Muur op 9 november 1989 vielen de communistische regimes in het Oostblok datzelfde jaar nog als dominostenen. Die revolutie verliep in de meeste Oostbloklanden vreedzaam, behalve bij de laatste dominosteen: Roemenië. Dictator Nicolae Ceaușescu en zijn beruchte veiligheidsdienst Securitate wilden hun macht niet afstaan aan het Roemeense volk, zelfs nadat het leger weigerde het vuur te openen op de massa. Met de executie van Ceaușescu en zijn vrouw kwam op kerstdag van 1989 een einde aan de volksopstand. De enige bloedige val van het communisme in een Oost-Europees land kostte meer dan 1200 mensen het leven. De revolutie in Roemenië was mijn vuurdoop als oorlogsjournalist.

Door de val van het communisme werd de kaart van Europa grondig hertekend. De tweedeling was voorbij. De Europese Unie breidde uit naar het oosten. Enerzijds werden Oost- en West-Duitsland herenigd tot de Bondsrepubliek Duitsland. Anderzijds vielen de Oostbloklanden Tsjecho-Slowakije en Joegoslavië uiteen. De opdeling in Tsjechië en Slowakije in 1993 verliep zonder bloedvergieten, maar voormalig Joegoslavië verbrokkelde tot vele kleine staatjes en belandde in een nationalistische en etnische burgeroorlog die in 1991 losbarstte en tot 2001 zou duren. Ook van die Europese oorlog bracht ik verslag uit.

DE EERSTE KEER DECEMBER 1989

Nagylak, de grens tussen Roemenië en Hongarije. Het is een grijze winterdag. De wachtpost is niet verlicht. Aan de overkant wordt er geschoten. Een jongeman van net dertig staat te liften, achtergelaten door zijn collega's. Een huurwagen met drie fotografen stopt en neemt hem mee naar Timisoara. Ze willen het massagraf van Timisoara zien, de wieg van de Roemeense revolutie. Het zijn journalisten, de jongeman dat ben ik. Het is mijn eerste grote opdracht en deze kans wil ik grijpen, ten koste van alles.

Hier begon het immers allemaal voor ons, vlak na de val Ceaușescu. Wij, dat zijn mijn vaste geluidsman Jan Bické en ikzelf. We hadden nog nooit samengewerkt en kenden elkaar tot dan alleen van de redactie. Toen daar gevraagd werd wie het zag zitten om me achterna te reizen naar Boedapest, had hij zich opgegeven. Op tweede kerstdag is hij toen met een militair vliegtuig naar Roemenië gevlogen. Samen maakten we onze eerste revolutie mee, onze eerste oorlog, een sprong in het onbekende. Het was een decennium geleden dat er voor het laatst een revolutie geweest was op het Europese vasteland. Het zou een kleine opdracht worden, wat feesttaferelen filmen zoals in de andere landen achter het IJzeren Gordijn. Dat dacht men in elk geval. Maar de sfeer kantelt snel. De Securitate, de gevreesde geheime dienst van de Roemeense dictator Ceaușescu, schiet op iedereen. Een collega wordt doodgeschoten, hoor ik een paar dagen later. Oorlog was al twintig jaar ver van ons gebleven en ik ken alleen de verhalen van bij mijn grootvader aan tafel. Als fetisj draag ik zijn leren jasje.

In de straten van Timisoara stroomt geen bloed! Ik verwacht het ergste, maar zie alleen maar een paar naamloze lijken liggen. Het is koud, de grond is bevroren, er ligt poedersneeuw, overal vliegen grote zwarte kauwen. Griezelig ja, maar is dit nu een massagraf? De lijken zijn dichtgenaaid. Op het lichaam van een vrouw ligt een dode baby. Later hoor ik dat dit geen oorlogsmisdaad was, maar lijken waar een autopsie op is uitgevoerd. Dit zijn niet de slachtoffers van marteling en moord. Het is een zorgvuldige enscenering van een regime dat aan het vervellen is om te overleven. Voor het eerst heb ik het gezicht van de oorlog gezien. Dat gezicht draagt een masker.

Onderweg naar Transsylvanië, de Roemeense bergen. Waar zit die vervloekte oorlog nu? Controleposten met ongeschoren en ongewassen mannen die stinken naar de zelfgebrouwen jenever, zijn er genoeg. Het is mij volstrekt onduidelijk wie nu bij welke bende hoort. Maar echte oorlog moet toch iets anders zijn? Plots stopt de chauffeur en duikt in een greppel. Verdwaasd en tegelijk ook opgewonden ga ik kijken. Geweervuur van automatische wapens. Om mij heen wordt er geschoten op iemand die verscholen zit in een kraan op een bouwplaats. Af en toe wordt er teruggeschoten. In de veronderstelling dat ik toch iets moet doen, ga ik dan maar schuilen achter een elektriciteitspaal. Tsjk... gevolgd door een kleine stofwolk naast mij! Volgens een collega is dit nu het geluid van een kogel, een misser. Als je het hoort is de kogel al voorbij. Ik heb dus geluk gehad, maar in het andere geval zou ik het toch niet geweten hebben. Enkele minuten later is de schietpartij voorbij. Een lichaam wordt uit de cabine van de kraan gegooid en valt met een plof in de berm.

Mijn eerste oorlogsdode, mijn eerste dode tout court, en ik heb niets gedaan. Maar wat kun je ook doen als reporter? Ik ben gewoon blijven staan en heb alles ondergaan, zonder zenuwen. Ik voel geen misselijkheid, eigenlijk heb ik niets gevoeld. Alleen was daar die stilte! Natuurlijk was er het lawaai van die automatische geweren, maar in mijn hoofd werd alles wat vertraagd, alsof er een demper zat tussen mijn zintuigen en mijn hersenen. Ik rijd terug naar de grens. Aan de andere kant wacht het hotel. Pas als ik in een heet bad zit, klapt mijn lichaam dicht. Alles verkrampst, gelukkig zink ik snel weg in een urenlange slaap. Ik droom niet. Het is erg stil en ik kan maar niet wakker worden.

Die eerste keer vergeet je nooit, niet in de liefde en niet in de oorlog. En er zullen nog vele oorlogen volgen. Rwanda, Cambodja, Sarajevo, Congo, Kosovo, Palestina, Afghanistan, Irak. En vergis ik me of draait de wereld steeds sneller, gemeten aan de oorlogen? In mijn hoofd worden de periodes tussen twee oorlogsreportages steeds korter. Ik leef steeds minder in deze wereld en steeds meer in die andere wereld. Het wachten kost er minder moeite, alsof mijn geest een computer is die op stand-by staat. De opwindings is er duizend keer intenser, de kleuren zijn feller. Het is een wereld met een eigen code. Het is erg simpel: je gaat dood, je stopt ermee, of je wordt oud-strijder als je het maar lang genoeg uitzingt. Dat zou mijn grootvader alleszins begrepen hebben.

Twintig jaar later komt alles terug. Ik ken hem van naam en hij wellicht ook mij. Tim Huwé is de zoon van Danny, de collega van de concurrentie die in Roemenië is doodgeschoten. ‘We moeten eens afspreken’, laat Tim weten. Hij woont ook in Umbrië, niet zo gek ver van mijn tweede thuis, op een halfuurtje rijden slechts. We hebben elkaar nooit ontmoet. Het lot maakt soms gekke sprongen, maar dit kan geen toeval zijn. Voor Tim betekende de dood van zijn vader – vermoed ik – het begin van een zoektocht naar zichzelf, naar een soort persoonlijke waarheid met de gedrevenheid van zijn vader als kompas. Voor mij was het een duik in de diepte van de oorlogsjournalistiek. De eerste stap in een wereld van verontwaardiging, propaganda, leugens en ook wel de dood, het lot, het scenario van schrijven. Mijn wereld.

NOG EEN OORLOG IN EUROPA JUNI 1999

Skopje, Macedonië 1999. Ik slaap al enkele dagen op de canapé bij Zhivkov thuis in Skopje. Ik lig op vinkenslag tegen dat de invasie van de westerse troepen in Kosovo begint. Zhivkov is de voorbije maanden mijn chauffeur en manusje-van-alles tijdens dit conflict. Het is een doodbrave man die de dollars broodnodig heeft. Hij droomt ervan naar Canada te emigreren, maar al een paar jaar lang wordt hij opgelicht door een Duitse mensenhandelaar die hem een visum zou bezorgen. We zijn met afstand de sjofelste reportageploeg in de regio. De auto waarmee we Kosovo willen binnenrijden is een of ander klein, aftands Oost-Europees ding. We hebben een imperiaal gekocht om ons materiaal op vast te binden, want in de kofferbak staat een gastank. Ik mag er niet aan denken dat iemand daarop schiet. En eindelijk is het zover, die ochtend zou het beginnen. De voorbije week hebben we de grensstreek verkend en gepraat met soldaten. Kennis is macht, we staan opgesteld op een zandweggetje waarlangs colonnes pantserwagens zouden binnenrollen. Zhivkov, Harry – een zachteardige Nederlandse cameraman – en ikzelf zitten samengeperst in het rode autootje. Op het dak hebben we een grote koelbox met ons eten en drinken vastgesnoerd. Verderop over de grens zijn Gurkha’s en commando’s volop de invalswegen aan het beveiligen. De Britse tanks zetten zich in beweging, we laten er enkele tientallen

passeren en dan is er een klein gat in de colonne en hopla. Het kleine rode autootje met de koelbox veroverd ook Kosovo tussen twee tanks in. De soldaten zijn totaal verbijsterd, maar een veiliger oorlogsoopdracht kan ik mij niet indenken. Kosovaren die ons zien passeren moeten wellicht meer denken aan een Franse film uit de oude doos: *Les Vacances de monsieur Hulot*.

Het is een verhaal uit de duizend. De Serviërs hebben een akkoord gesloten en trekken zich overal terug, bevrijding op afspraak heet dat. Om de filmbeelden wat te kruiden steken ze hier en daar wat boerderijen in brand, maar echte gruwel is er niet bij, want de wereld kijkt toe. Het zou een bittere les worden. Na een uurtje onder de bescherming van de tanks opgerukt te zijn slaan we een andere richting in. Je mag die jongens ook niet te lang op de zenuwen werken. Het gebied is opgedeeld tussen verschillende landen. Elke legereenheid houdt zich met haar eigen opdracht bezig. Van de ene zone rijden we in de andere, ons van geen kwaad bewust. Het is al middag en we willen langzaam terugkeren, maar eerst wil ik zeker ook wat Servische troepen filmen. De volgende vallei dan maar. Plots gebeurt het! Uit het bos komt een patrouille Serviërs. Ze houden ons tegen, de jongens zijn zelf in paniek. Ze weten niet wat er aan de hand is. Ik probeer hun uit te leggen dat sinds vanochtend de oorlog voorbij is. Ze zijn hun eenheid kwijt, maar die moet zich ergens over die heuvelkam bevinden. Een beetje te ver gaan is de regel, dit is een journalistiek goudmijntje dat de concurrenten niet hebben. Behoedzaam rijden we voort, langs een wanordelijke sliert soldaten. De eersten zijn vriendelijk. We geven hun sigaretten. Ze bieden ons slivovitsj aan. De drank blijft maar rondgaan. En plots keert het. We worden vastgegrepen door enkele kerels. Zhivkov krijgt wat meppen, een van de soldaten houdt een handgranaat voor mijn neus en begint van alles te brullen. 'Straks worden we toch zelf aangevallen, ik ga er nu hier een einde aan maken. Jullie heulen met die verraders!' De man is dronken en onvoorspelbaar. Maar die handgranaat op scherp is ijzingwekkend echt. Het is alsof mijn zintuigen weer in slow motion gaan. Alles wordt stil in mijn hoofd en ik zie mezelf pleiten voor uitstel. Niet stoppen met praten, want dan is het misschien voorbij. Ik beloof dat ik voor hen zal gaan onderhandelen met de Amerikaanse soldaten die vanuit de volgende vallei oprukken. Het is niet de schuld van deze Servische jongens dat ze daar nog ongewild rondhangen aan het front. Mijn woorden overtuigen een deel van de soldaten. Het heethoofd wordt met zachte dwang aan zijn armen

vastgegrepen, de handgranaat wordt uit zijn hand genomen. Gedaan met oorlogstoerist spelen. Maar ik wil wel mijn belofte houden. Bij de eerste controlepost van de Amerikaanse soldaten, doen we ons verhaal. Ze roepen de officier. Maar het licht wordt steeds minder, vandaag kan hij niets meer doen. Het lijkt een tragedie die niet te stoppen valt. Plots een oproep, de tanks zetten zich in beweging, helikopters vliegen over. De Servische soldaten zijn verdwenen, dieper de bossen in wellicht. Waar wij een uurtje geleden bedreigd werden, staat nu een traumahelikopter. Eén lichaam wordt weggevoerd, één man ligt aan het infuus. Hij zal de nacht niet overleven. Het zijn Duitse reporters die een uur later op dezelfde Serviërs zijn gestuit. Valavond, nog meer angst, nog meer slivovitsj. Ik heb geluk gehad, maar heb ik ook een fout gemaakt?

DE GOLFOORLOG

Op 2 augustus 1990 viel het Iraakse leger Koeweit binnen. Irak meende een historische claim te kunnen maken op Koeweit – dus ook op zijn immense olievoorraad. Het duurde amper enkele uren totdat Koeweit, een klein landje met een zwak leger, was verslagen. Triomfantelijk doopte de Iraakse president, Saddam Hoessein, Koeweit om in een Iraakse provincie. Maar dat was buiten de Verenigde Staten gerekend. Vredesonderhandelingen bleken al snel gedoemd om te mislukken. Ondertussen werd een militaire coalitie van de Verenigde Staten met een aantal landen (waaronder België en Nederland, maar ook de meeste Arabische landen) opgetrommeld. Irak gaf geen gehoor aan het ultimatum dat het zich onvoorwaardelijk vóór 15 januari 1991 uit Koeweit moest terugtrekken. Twee dagen later startte Operation Desert Storm, het grootste luchtoffensief uit de geschiedenis. Op 24 februari volgde Operation Desert Sabre, het grootste grondoffensief sinds de Tweede Wereldoorlog. Irak beschikte weliswaar over een lucht- en landmacht van een miljoen manschappen, maar was niet opgewassen tegen het hoogtechnologische leger van de geallieerden met hun 700.000 soldaten, 3500 tanks, 1700 vliegtuigen en 149 oorlogsschepen. Op 27 februari was Koeweit bevrijd. Daarmee kwam een einde aan de Golfoorlog, die wekenlang het nieuws had beheerst. Voor de hele wereld was dit de eerste gemediatiseerde oorlog met livebeelden van bombardementen en van de frontlinie, *The Video Game War*. Voor mij als oorlogscorrespondent was het een overrompelende propagandamachine, met de Amerikaanse bevelhebber Norman Schwarzkopf Jr. aan de knoppen. Het was ook het begin van mijn fascinatie voor de conflicten in het Midden-Oosten.

Irak kwam verzwakt en internationaal geïsoleerd uit het conflict. Ondanks lokale opstanden kon Saddam Hoessein aan de macht blijven. Ruim een decennium lang zuchtte de Iraakse bevolking nog onder een internationaal embargo. Volgens schattingen verloren daardoor honderdduizenden burgers, waaronder veel kinderen, het leven. De Golfoorlog zou echter niet de laatste afspraak van Saddam Hoessein met de geschiedenis zijn: twaalf jaar later zou de Irakoorlog uitbreken.

JOURNALISTIEK OF PROPAGANDA? JANUARI 1991

De wereld daarbuiten stond op zijn kop en ik besepte het niet eens. De oorlogspropagandamolen draaide op volle toeren en het enige wat ik deed was muziek draaien.

*J'ai plaisir à te dire que la nuit sera longue à devenir demain.
Ce soir comme chaque soir nous refaisons nos guerres.*

Jacques Brel streed met Bruce Springsteens *Born to Run*. Te veel wijn, te veel liefde(s), een rups die denkt dat hij een vlinder kan worden. Een nieuwe flat zonder vrienden, mijn eerste antwoordapparaat. Het nieuwe jaar is amper begonnen en het lichtje van het toestel flikkert. Een boodschap als een oproepbevel. 'De hoofdredacteur denkt dat het weldra echt oorlog wordt, kun je naar Bagdad vertrekken?'

6 januari, het vliegtuig van Iraqi Airways taxiet op de landingsbaan van Bagdad International. Nog snel selecteer ik mijn map met persknipsels. Bezwarende artikelen over het Iraakse regime en de veiligheidsdiensten haal ik eruit en prop ik in het vak van een van de andere stoelen. Het is te gevaarlijk om daarmee opgepakt te worden. Dit is geen paranoia, ik ben al in Irak op reportage geweest toen de buitenlanders er eind 1990 maandenlang gegijzeld werden. Ze werden als politiek chantagemiddel gebruikt door Saddam Hoessein, zonder veel resultaat overigens. Voor de journalisten in Irak is er maar één bestemming: hotel Al Rasheed; zelfs de schoonmaaksters werken er voor een van de zeven geheime diensten. Ik vermoed dat er overal spionagecamera's verborgen zijn. Maar zeuren heeft geen enkele zin, dit zijn nu eenmaal de omstandigheden. Het werk zelf is eenvoudig: reacties op de oorlogsdreiging verzamelen. De reportages liggen voor het grijpen.

Vijf maanden eerder, op 2 augustus 1990, zijn de Iraakse tanks Koeweit binnengerold. Een misrekening van Saddam Hoessein. De Verenigde Staten laten hem niet begaan. Er komen al snel VN-resoluties: Irak moet zich terugtrekken of er wordt militair ingegrepen. Een indrukwekkende macht troept samen in de Saudi-Arabische woestijn. Een internationale coalitie

van tientallen landen, westerse én Arabische, samen een half miljoen soldaten. George Bush, de toenmalige president van de Verenigde Staten én vader van de latere president George W. Bush, heeft een ultimatum gesteld. Saddam Hoessein krijgt tijd tot 16 januari om zich terug te trekken uit Koeweit. Maar de dictator uit Bagdad speelt blufpoker en doet niets.

Landgenoten opzoeken in een belegerd land is altijd een van de reflexen van een reporter: wij bezoeken Mia Matheus, uit Hoeleden in Brabant, verliefd geworden op en getrouwd met een Iraakse ingenieur. Haar kinderen zijn tieners, samen wonen ze in een wijk naast een paleis van Saddam, een doelwit dus. Mia heeft een echt feestmaal bereid, maar dit kan de onrust niet wegmoffelen. Nerveus toont ze hoe ze zich met plastic zakken en tape willen beschermen tegen een gasaanval. Een hilarische demonstratie, als het niet zo pijnlijk tragisch was.

Het geweldige van dit werk is dat je alleen maar bezig hoeft te zijn met overleven en je opdracht, de verhalen die op je wachten. 's Avonds eten we samen met een tiental andere reporters. Een radiocollega is pas aangekomen en spreekt over hel en verdoemenis; deze oorlog zou anders en gruwelijker worden dan alle vorige. Een regen van kruisraketten en een bommentapijt gelegd door B-52's zou van Bagdad een visioen van de Apocalyps maken. Erg bloemrijke taal allemaal, maar wat ik niet besef, is dat de volgende ochtend de helft van mijn tafelgenoten zijn koffers zal pakken. Collega's weg en, wat erger is, een deel van mijn team. Gelukkig maar dat de cameraman zich er niet veel van aantrekt. Zelf dacht ik daar toen niet eens over na. Ik behoorde tot een generatie die neuriede: *It's better to burn out than to fade away*. Een soort (onnozele) bravoure die ik later ergens onderweg ben kwijtgeraakt. Maar ook van de redactie in Brussel krijgen we het bevel om te vertrekken – informatie van de minister van Buitenlandse Zaken, die het weer heeft van het Pentagon. 'Er zijn geen vliegtuigen meer.' Een uitvlucht, maar we willen tot het laatste moment blijven, nog drie dagen lang.

In hotel Al Rasheed hangt een onwezenlijke sfeer. Een marmeren paleis met amper volk in de immense ontbijtzaal. Aan een tafel verderop zit Muhammad Ali, een held uit mijn jeugd. In het holst van de nacht stond ik op om zijn legendarische bokswedstrijden te bekijken op televisie. Ooit een toonbeeld van kracht, nu bevend van de parkinson, maar met nog onge-

schonden geesteskracht. We gaan in de buurt staan om een foto te nemen. Ik durf geen gesprek aan te knopen. Sommige symboolfiguren doen een laatste poging om een oorlog te vermijden. In de lobby komt Yasser Arafat langs, omstuwd door bodyguards. Het is alsof ik in een film leef. De piano speelt voortdurend 'Inch Allah' van Adamo, gelukkig zonder tekst.

*Mais oui j'ai vu Jérusalem, coquelicot sur un rocher.
J'entends toujours ce requiem, lorsque sur lui je suis penché.
Requiem pour six millions d'âmes qui n'ont pas leur mausolée de marbre.
Et qui, malgré le sable infâme, ont fait pousser six millions d'arbres.
Inch'Allah! Inch'Allah!*

(Maar ik zag Jeruzalem, papaver op een rots.
Ik hoor nog altijd dat requiem, toen ik mij over hem heen boog.
Requiem voor zes miljoen zielen die niet hun marmeren mausoleum hebben.
En die, ondanks het beruchte zand, zes miljoen bomen hebben doen groeien.
Insjallah! Insjallah!)

Een cynische grap, een daad van verzet van een dissident? Het liedje gaat over de verovering van Jeruzalem in 1967 door het Israëliëse leger; de Arabieren werden toen verpletterd.

16 januari, een nacht zoals de militaire planners graag hebben. Is het vollemaan? Vannacht verstrijkt het ultimatum, we moeten vertrekken. Ook bij mij slaan de zenuwen nu toe. Waar blijft het vliegtuig? Als de aanval komt, is de luchthaven zeker het eerste doelwit. Ik kijk waar we het best zouden kunnen schuilen, onder de betonnen steunberen of in het midden van de hal? Ik moet bekennen dat ik hier niet op voorbereid ben.

Het laatste vliegtuig uit Bagdad stijgt op... bijna leeg. Ik kijk uit het venster in de hoop de Amerikaanse vliegtuigen te zien. Niets, maar in de Jordaanse hoofdstad Amman krijgen we het bericht: de sirenes loeien, de luchtafweer barst los boven Bagdad, de eerste bommen vallen. De Golfoorlog is begonnen.

Ik voel een steek van pijn, van gemis. Wekenlang zal ik de gevolgen van

de oorlog moeten verslaan vanuit Amman, Damascus, Jeruzalem. In een Palestijns kamp vlak bij Amman werkt een Belgische dokter, haar man wordt onze tolk en gids in de Arabische psyche. Sabri Beirouti is zijn naam. Terwijl zijn vrouw Carine noest werk verricht in het kamp, lijkt hij vooral te dromen. Hij toont ons de eigendomsaktes van zijn geboortegrond in de buurt van de stad Nabloes. Sabri Beirouti verruimt mijn blik, hij neemt me mee naar de Neboberg, waar het graf van Mozes is. Vanaf die hoogvlakte toont hij de Jordaanvallei en daarachter de heuvels van Palestina, de Westelijke Jordanoever met Nabloes, zijn stad. Sinds de oorlog van 1967 is het gebied bezet door Israël en is Sabri een vluchteling in Jordanië met honderdduizenden andere Palestijnen. De oorlog in Irak is niet de eerste, maar de zoveelste in een lange rij in het Midden-Oosten, is de les.

Ik leer de Arabische wereld in de praktijk kennen, de frustratie van de Palestijnen in de vluchtelingenkampen, maar Bagdad blijft als een verboden vrucht voor me. Met cameraman Patrick Sioen en geluidsman Jan Bické wordt een band voor jaren gesmeed. Ik leer wat bezetenheid wil zeggen, volharding en ook de betekenis van het woord ‘insjallah’, als God het wil, wat moet gebeuren gebeurt. Alle privébeslommeringen amputeer ik uit mijn geest: *Because tramps like us, we were born to run*. Springsteen heeft het pleit gewonnen. De emotionele prijs zal ik later wel betalen.

Van de Golfoorlog zelf onthoud ik bitter weinig, ik beleef hem als in een roes. De live-uitzendingen en verslagen rijgen zich wekenlang aan elkaar. Op televisie kunnen we net als de rest van de wereld de persconferenties van de Amerikaanse opperbevelhebber, Stormin’ Norman Schwarzkopf, volgen. De oorlog als een videodagboek, of beter als een soap met videospelletjes. Operatie Woestijnstorm wordt verkocht als de eerste highteoorlog, proper met precisiebombardementen. Schwarzkopf voor het tactische bord en videoscherm, met als leerlingen in een kring rond zich geschaard de journalisten: ‘Hier ziet u het beeld van de gelukkigste man in Irak. Je ziet een vrachtwagen op de weg van Amman naar Bagdad in het vizier van een jachtbommenwerper. Achter hem wordt de weg in puin gegooid. Wat voel je als je in de achteruitkijkspiegel kijkt?’ In een oorlog is de humor altijd zwart, maar dat de collega’s daar als schapen om zitten te lachen, geeft me plaatsvervangende schaamte. Als een kudde mogen ze collectief verslag uitbrengen van de geallieerde militaire operaties.

Oorlog wordt herleid tot cijfers, en die liegen soms wel. Bijna zes weken lang bombardementen, meer dan 100.000 vluchten, 90.000 ton bommen. Maar in tegenstelling tot wat beweerd werd: slechts 10 procent waren precisiebommen. Wegen, bruggen, fabrieken, voorzieningen voor water, elektriciteit, telefoon – dag na dag platgegooid. Wil men Irak, waar de wieg van onze beschaving stond, terugbombarderen naar het stenen tijdperk? Het wordt een oorlog die de Irakezen klein en de Amerikaanse nieuwszender CNN en zijn verslaggevers groot maakt. Als enigen kunnen ze blijven uitzenden vanuit Bagdad. Groen oplichtende flitsen van raketinslagen die worden geregistreerd door de nachtcamera's vullen uren televisie, maar tonen niets. 'Het is een dunne lijn tussen nieuws en propaganda, maar alles wat uit Bagdad kwam, was nieuws', vertelt CNN-sterreporter Peter Arnett me na de oorlog. Hij heeft gelijk. We zijn allemaal jaloers; de hele oorlog lang heb ik met honderden andere journalisten de Iraakse ambassade dagelijks gesmeekt om een nieuw inreisvisum te krijgen. Tevergeefs. Ik heb ze vervloekt, de corrupte klootzakken van de ambassade! Ik was toen zo naïef om te geloven dat journalistieke criteria de doorslag geven, uiteraard tellen alleen (smeer)geld en macht.

Als journalisten hebben we gefaald. In de aanloop naar de oorlog moest, zo cruciaal voor de propagandamolen, de onmenselijkheid van de Iraakse bezetter bewezen worden. De hartverscheurende getuigenis van een Koeweits meisje is cruciaal voor de Verenigde Naties. Ze beschrijft hoe Iraakse soldaten pasgeboren kinderen doodden: 'Ze namen ze uit de couveuse en gooiden ze op de koude grond om te sterven.' Het was de dochter van de Koeweitse ambassadeur in Washington, zo bleek later. De hele campagne werd opgezet door een pr-bedrijf. Het Iraakse leger was volgens zorgvuldig gelekte bronnen het op drie na sterkste ter wereld, een echte vechtmachine. Hun enige wapenfeit, zo bleek naderhand, was het afvuren van enkele tientallen onnauwkeurige Scudraketten op Israël en Saudi-Arabië, zonder gifgas. 'Geheime' Amerikaanse satellietbeelden moesten aantonen dat Irak zijn troepenmacht opbouwde langs de grens met Saudi-Arabië. Wie later de haveloze sukkelaars zag die zich overgaven, kon alleen maar glimlachen. Je moet wel eens belazerd worden als journalist om te leren. Spijtig genoeg wordt historisch besef niet echt gewaardeerd; het geheugen wordt almaar korter. Ik voel me een beetje zoals William Howard Russell, de vader van de oorlogsjournalistiek, het vertelde in de negentiende eeuw: een lid van een ongelukkige stam, de oorlogscorrespondenten.

En waar zijn de slachtoffers gebleven? Het aantal doden aan geallieerde kant wordt geteld. De Verenigde Staten en bondgenoten verliezen ruim 500 soldaten, bijna de helft van hen door een ongeluk of menselijke fouten. Aan Iraakse kant schommelen de cijfers tussen de 20.000 en 100.000 soldaten die sneuvelen, en minstens evenveel burgers die omkomen. Het zal jaren duren om de vermisten te registreren.

Toch zal één televisiebeeld me altijd bijblijven, televisiejournalistiek zoals het zou moeten zijn. ‘Jullie smeerlappen, bloedige bastaarden! Is dit jullie beschaving? Onschuldige mensen vermoorden. Genoeg! Genoeg!’ krijgt een vrouw van middelbare leeftijd tussen het puin van een schuilkelder in Bagdad. Achter haar zie je de reddingswerkers in shock stukken van mensen wegdragen.

Later, na de oorlog, bezoek ik de Al Amariya-schuilkelder, omgebouwd tot een herdenkingsmonument. Op 13 februari 1991 boorden twee zware bommen, zogenaamde *bunker busters*, zich door het plafond. Als door een gapende wond van beton en verwrongen staal kun je nu de hemel zien, toen was het de hel. De luchtaanvallen zijn al vier weken aan de gang, bijna routine zelfs. Vooral vrouwen met huilende kinderen leven met honderden opeengepakt in twee ondergrondse verdiepingen. De eerste bom ruikt alles stuk, de kelder stroomt vol water. De tweede bom smooit in één flits alle leven. Op de onderste verdieping wordt iedereen levend gekookt. Boven zie ik een beeld van de horror: muren, plafonds, alles is zwart. Zelfs jaren later krijg je het gevoel dat het roet in je neusgaten dringt. Als op een röntgenfoto zie ik de afdruk van een leven. Een moeder met kind als negatief op de muur, een doodsprentje op ware grootte. Op de vloer plekken met bloed, haren, kleren in de vloer gesmolten. Kan dit? Ik denk aan verhalen over het schimmenrijk. Moet er ooit wel iemand verantwoording afleggen over *collateral damage*, de toevallige slachtoffers? Ik beloof mezelf dat als ik iets zal blijven aanklagen, het dat zal zijn: de schoonheidsfoutjes van de krijgsgeschiedenis.

WAAR HET IN DEZE JOB ECHT OM DRAAIT MAART 1991

In het begin bekeek ik mijn idealen nog met een vergrootglas. Ik analyseerde ze als een amateurpsycholoog. Of eigenlijk meer als een jongetje dat een vlinder tegen een bord prikt: ben ik nu boos om al dit leed? Voel ik wel voldoende? Want oorlog is toch fout! Soms heb je dan een overdosis nodig om die stilte in je hoofd te doorbreken, zoals toen in maart 1991.

Eind maart begint Saddam Hoessein een groot offensief tegen de Koerden in Noord-Irak. Uit doodsangst om afgeslacht te worden vluchten ze de bergen in naar Turkije en Iran. Via Iran trekken we naar de bergpas van Sardasht, op zoek naar de vluchtelingen. In het laatste stadje aan de Iraanse kant van de grens overnachten we in het gemeentehuis. Ik heb geen slaapzak mee, er zijn geen bedden, zodat we de hele nacht op de kille vloer van het gemeentehuis moeten zitten. Voor de deur staat een gewapende revolutionaire wacht, officieel voor onze veiligheid. Ik voel me als een hagedis die warmte nodig heeft, en vraag om hete thee met veel suiker.

De volgende ochtend slik ik beschaamd elke klacht weer in. Bijna drieduizend meter hoog boven op die bergpas zie ik waar het in deze job echt om draait. Met honderdduizenden stap voor stap voortschuifelend proberen de Koerdische vluchtelingen de bergen over te steken. Het is een wanhoopsdaad, op zoek naar veiligheid. Geen enkel buurland ziet hen graag komen, maar ze hebben geen keuze. Hun opstand werd verraden door het Westen. Eén man vertelt over zijn broer, die gemarteld is door de Iraakse soldaten. Hij werd naakt op een staaf gebonden. Ik probeer het mij voor te stellen. Als melaatsen met een ratel spuwen ze hun verhalen: elektroshocks op de genitaliën, met een oor tegen de muur gespijkerd. De modder op het bergpad is half bevroren. Het bloed van de gewonden vermengt zich met de smeltende sneeuw. Sommige vluchtelingen zijn amper gekleed of geschoeid. Ik kijk in die ogen, onpeilbaar! Ik huiver van de kou en van de doffe ellende. En wij zijn gezonde, goed doorvoede westerlingen. Wat moet dit voor hen niet zijn? Een lawine van emoties golft over me heen. Ik probeer het in cijfers te vatten; dat is altijd veiliger, beter om zelf je verstand niet te verliezen. Volgens de berichten sterven er duizend vluchtelingen per dag. Ik bekijk de colonne en tel: om de vijf tot tien meter sterft er iemand, nu,

hier, onder mijn ogen. Op de bergpas staat een hulptent, het zeil klappert en sluit niet goed meer af. Binnen werken en slapen enkele dokters van Médecins du Monde, of was het Artsen zonder Grenzen? Ik registreer het niet meer, maar koester een grenzeloze bewondering.

We staan machteloos, maar ook als journalist voel ik hier meer dan ooit een verdomde morele plicht. Als het niet op televisie komt, bestaat het niet en dat geldt zeker ook voor oorlogen en de gevolgen ervan. Maar dit mag de wereld niet laten gebeuren!

WAAR IS THUIS? FEBRUARI 1993

Na maandenlang verslag uitbrengen moet ik me weer nestelen. Verweesd verlaat ik de stam van de correspondenten. Mijn appartement is versierd voor mijn thuiskomst, maar ik beleef het in een waas. Wat ze me vragen, kan ik niet meer geven. Beslissingen die ik toen genomen heb of niet durfde te nemen, spoken soms nog steeds door mijn hoofd. Op de redactie wacht me een bittere les: gras dat te snel groeit, moet gemaaid worden. Wie erboven uitsteekt, moet boeten. Dat geldt zeker voor een jonge reporter. Ik krijg fijne opdrachten zoals het filmen van beschilderde paaseieren. Ik durf slechts halfslachtig te protesteren en het resultaat is bijna een jaar lang bureauavonddiensten. Als beloning voor dag en nacht soms gevaarlijk werk in het Midden-Oosten komt dit wel hard aan.

In enkele maanden tijd voel ik me zieker worden. Steeds moe, zelfs naar de cafetaria gaan om een broodje te halen is een lijdensweg, alsof ik voortdurend tegen schuimrubber duw. Een lichte koorts put me uit; ik voel een pijn die steeds verspringt door mijn botten. Allerlei onderzoeken leveren niets op. Een enkele keer lees ik een artikel over het chronischevermoeidheidssyndroom of over het Golfoorlogsyndroom, een veteranenziekte waarover men nog in het duister tast. Misschien zit het wel allemaal in mijn hoofd. De onmacht om mijn leven te veranderen, verlamt me. Soms droom ik nog van een opdracht in een ver land, waarbij ik alleen maar vooruit hoeft te gaan totdat er geschoten wordt.

Ik krijg de kans bij een ander bedrijf te beginnen: beter betaald, veel verantwoordelijkheid. Maar dan zal ik nooit meer bij die ongelukkige stam

van correspondenten horen. 's Avonds bel ik de hoofdredacteur om te zeggen dat ik ermee stop. Ik laat me niet meer opsluiten. Je kiest tenslotte zelf de kooi waarin je gevangenzit. Een paar mensen op de redactie die ik vertrouw, kunnen me nog één keer van gedachte doen veranderen. Nog enkele maanden proberen is de afspraak.

Gelukkig maar. Korte tijd later zit ik op het vliegtuig naar Sarajevo. Ik krijg nog één koortsaanval van mijn mysterieuze kwaal en dan neemt de adrenaline het over. Met Jan en Patrick in Sarajevo, omsingeld door de Serviërs.

DE STILLE OORLOG: GRUWEL IN BASRA JANUARI 2001

Bagdad, tien jaar later. Een verjaardag, een decennium na de Golfoorlog. Het geeft me de kans om de mensen in het Westen nog even uit hun lethargie te halen. Sommige zaken lijken immers nooit te veranderen. Saddam Hoessein houdt zijn jaarlijkse, uitdagende overwinningsspeech over de moeder van alle oorlogen. In de straten van Bagdad bespeur ik vol verwondering enkele straten vol winkels met merkkleding en andere luxeproducten, en goede restaurants. Sommigen hoeven hun rijkdom niet meer te verbergen. Een klasse van collaborateurs boert goed dankzij het embargo. Opportunisten en profiteurs zijn van alle tijden, en zeker van alle oorlogen. Als het regime verdwijnt, zal het bitter ontwaken zijn voor sommigen. Het leed dat het embargo toebrengt aan de onschuldigen, de zwakste burgers en de kinderen van Irak, is al uitentreuren beschreven. Bovendien is het moeilijk om een duidelijke morele maat te hanteren. De hulp die Irak krijgt dankzij het olie-voor-voedselprogramma van de Verenigde Naties wordt verdeeld door het regime. Hoeveel daarvan verdwijnt er in de zakken van de machthebbers? De maandelijke rantsoenen die uitgedeeld worden, zijn trouwens een ideaal chantagemiddel om het volk uit de hand van Saddam te laten eten. Ik voel overal *compassion fatigue*, een fenomeen dat hulporganisaties ook na enige tijd kennen: de mensen zijn het beu om steeds weer voor dezelfde hopeloze zaak op te komen. Toch is er deze keer iets anders, iets wat me de haren te berge doet rijzen.

Voor de eerste keer krijg ik van het ministerie van Informatie (of eigenlijk Desinformatie) toestemming om naar de zuidelijke havenstad Basra te reizen. In Irak mag je als journalist helemaal niets zonder een officiële begeleider, een zogenaamde *minder*. Het is een soort spion, die je bovendien zelf nog exuberant veel moet betalen. Ik krijg Muzahin mee, een *minder* van aanzien. Dit zou me wantrouwig moeten stemmen. Ik word wellicht meegenomen op een voor het regime belangrijke propagandatrip. Basra ligt vlak bij Koeweit. We rijden naar het slagveld in de grensplaats Safwan, waar een aantal wrakken van pantserwagens uit de oorlog in 1991 bij elkaar liggen. Een symbolische plaats, maar er is iets heel vreemds aan de hand. Er is geen leven te bespeuren. Op half ingegraven beschilderde vaten staan doodshoofden en 'Warning' geschilderd. Is het gebied radioactief besmet? Komt het doordat de bommen waarmee de Amerikanen de colonnes pantserwagens bestookt hebben verarmd uranium bevatten? Of vreest men voor de gevolgen van chemische fabrieken die gebombardeerd zijn? Kan de woestijnwind trouwens geen besmet zand meenemen? Amper een kilometer verder telen de boeren tomaten op hun akkers. Al het besmette afvalwater komt in de Sjatt al-Arab, de rivier van Basra, terecht. Gisteravond hebben we verdomme nog vis en verse tomaten gegeten.

Steeds meer bezorgt Irak me een griezelig gevoel. Dat de terreur hier achter elke hoek verscholen zit, wist ik al. Maar is er ook een sluipend gif dat de mensen en het land zelf aantast? Ik moet opnieuw denken aan het Golfoorlog- en Balkansyndroom bij de veteranen, aan de doofpotoperatie in de meeste legerhoofdkwartieren en aan mijn mysterieuze ziekte van na de vorige oorlog.

Dokter Jinan Ghabit is kinderarts en haalt een primitief plakboek uit de kast. Het lijkt wel een fotoalbum, maar dan een vol horror. Elke bladzijde is een getuigenis van onmenselijke gruwel. De meeste foto's kunnen we niet filmen. Kinderen geboren met de gruwelijkste misvormingen, lichaamsdelen die ontbreken. Zonder ogen geboren, geen mond of neusholte. Waar het hoofd moet zijn, is gewoon een vleesstomp. Naam, geboortedatum, foto, bladzijde na bladzijde, het lijkt wel de catalogus van een rareiteitenkabinet. Dokter Jinan: 'We kunnen enkel de diagnose stellen en dan wachten tot het kind sterft. Kijk, die baby! Het is verschrikkelijk. Dit is compleet abnormaal. Het zijn enkel stukken vlees. Enkel een been, zonder heup. Kijk

naar de foto. Ik ben ontzettend kwaad! Hoe verklaar je dit? Maar hoe kan ik nu bewijzen dat het door verarmd uranium komt? Misschien hebben defecte chromosomen de baby aangetast. De meeste vaders vochten in de oorlog. Pas daarna kwamen de problemen. Elke moeder is nu bang voor afwijkingen bij de geboorte. Direct na de geboorte vragen ze: "Is de baby normaal?" Dit is massamoord, geen oorlog.'

Ik blijf verdoofd achter en weet niet wat ik ervan moet denken. Is dit nu de zoveelste poging tot manipulatie of is er meer aan de hand? Is er een andere oorzaak voor de misvormingen? Misschien moeten de dokters wel liegen om hun hachje te redden?

Dit is een bijzonder vreemd verhaal, dat veel vragen oproept. Een gewone arts kan dit niet zomaar beoordelen, laat staan een journalist. In Bagdad heb ik een lang gesprek met een buitenlandse dokter van een zeer eerbiedwaardige internationale organisatie. Ook zij zijn op de hoogte van de gruwelverhalen in Basra, maar hun alarmerende rapporten vinden nauwelijks ingang op het hoofdkwartier. Een verzoek om een onafhankelijk internationaal onderzoek te starten wordt in de la begraven. Onder druk van de Verenigde Staten, de grootste geldschieter van de organisatie, zo wordt er gefluisterd. De dokter drukt me op het hart hier vooral niets over te zeggen. Een anonieme bron, noemen we zo iemand. Dit is hemeltergend. Een kloteregime in Irak, dat voortdurend liegt en de misvorming van kinderen misschien misbruikt voor propagandadoeleinden. Maar een supermacht die onafhankelijk onderzoek naar de gezondheid wil boycotten uit vrees voor de resultaten, hoe noem je dat? Wat is er in hemelsnaam aan de hand in Irak? Stopt dit dan nooit? Met die gruwelijke beelden op mijn netvlies gebrand keer ik terug naar huis. Voor lange tijd weg uit Bagdad, denk ik.